

Zoran Božič

TRI PREŠERNOVE KRIVDE (interpretacija Krsta pri Savici)

Kriva je Julija, kriv je Prešeren, kriv je slovenski narod. A o tem šele pozneje. Naša interpretacija izhaja iz znanega dejstva, da je Prešeren eden najčistejših romantikov. Zato je zelo razviden, kot na dlani je njegov odnos do sveta, do življenja, do sebe. V pesmi Slovo od mladosti mora sovražiti svet, v Glosi mora smešiti in zavračati materialne dobrine, v pesmi Pevcu mora sprejemati tudi sam in nenehen pekel brez miru.

Pri razlagi Krsta seveda tudi mi ne moremo izhajati drugače kot iz uvodnega, posvtilnega soneta Matiju Čopu, pri čemer sam naslov in začetek soneta nedvomno postavljata v ospredje odnos do prijatelja, čeprav se v nadaljevanju in predvsem v Krstu težišče prenese na odnos do ljubljenega dekleta:

»Ločitvi od njega je bla hladilo,
hladilo bla ljubezni stari rani.«

Predvsem zato bomo najprej sledili »stari rani ljubezni«, k Matiju Čopu pa se bomo vrnili kasneje. Glede na to, da ne gre za katerokoli neuresničeno avtorjevo ljubezen, nas pelje sled k Sonetnemu vencu, pesnitvi, ki neposredno povezuje literarno ustvarjanje in njegovo življenje: *Primicovi Julji*. Ta akrostih nam daje pravico, da postavimo izhodišče: Prešeren v poeziji najprej in predvsem rešuje svojo osebno življenjsko problematiko. Tudi v Krstu pri Savici. A lepo po vrsti.

Sonetni venec je že natančno prebran, vedno pa se izmuzne ocena razmerij. Temeljne vsebinske prvine prinaša prvi oz. zadnji verz venca, to je tisti, ki iz kite cvetja (= sonetov) tvori venec:

»Poet tvoj (= Julijin) nov Slovincem venec vije«.

Ta oblikovno in vsebinsko ključni verz govori o povezavi Prešerna in Slovenec iz poezije z Julijo. Kakšen pa je odnos med Prešernovo ljubeznijo do Julije in med njegovo ljubeznijo do slovenskega naroda? Je res harmoničen, je res Prešernu uspelo tako kot kasneje Kajuhu (»Bosa pojdiva, dekle, obsorej, // bosa pojdiva prek zemlje trpeče, // sredi razsanjanih češnjevih vej // sežem ti nežno v dlani koprneče.«) brezkonfliktno povezati osebno in domovinsko ljubezen? Oglejmo si notranjo logiko.

Prešeren si želi biti Orfej, čigar pesmi naj bi s svojo čudežno močjo (»sladkoto njega poezije«) prinesle Slovincem lepšo prihodnost (»vremena bodo Kranjcem se zjasnile«). Žal bodo njegove pesmi »sladke« in s tem močne le, če jim bo Julija

izkazala naklonjenost (»Jim iz oči ti pošlji žarke mile // in gnale bodo nov cvet bolj veselo.«) Če bo torej Julija preko poezije uslišala Prešerna, bodo njegove pesmi imele moč, s katero bo dvignil slovensko narodno zavest in samozavest, s končnim ciljem: samostojnost slovenskega naroda (»de oblast // in z njo čast, // ko pred, spet naša bosta last.« – Zdravica). Sklep: usoda slovenskega naroda je odvisna od ljubezenske odločitve Primičeve Julije!

In kaj to pomeni? Pomeni strahoten, javen pritisk na mladenko, pomeni, da gre za izsiljevanje, pomeni, da France z nemoralno povezavo rešuje svoje osebne travme. Odnos v trikotniku Prešeren – Slovenci – Julija je torej čista disharmonija, med obema ljubeznima je velik, težak razkol. Spoznanje o tem, da Prešeren poezijo in moralo podreja reševanju osebne življenjske problematike, pa nas pelje neposredno h Krstu pri Savici.

Če hočemo biti dosledni, moramo zdaj zapisati: *Julija* je bila kriva, da Slovenci še danes nimamo tako »razjasnjenih vremen«, kakor smo si jih vedno želeli in smo si jih tudi zaslužili. In beseda krivda, hoteli ali ne, je tudi osrednja beseda v koncu Uvoda:

»Valjhun zastoj tam išče mlado lice
njegā, ki *kriv* moritve je velike.«

O Črtomirovi krivdi je torej govor.

Nekateri so jo zanimali, utemeljujoč, da Črtomir kot a priori pozitiven romantični junak sploh ne more nositi bremena krivde, češ da je to zgolj Valjhunova, ne Prešernova oznaka. In konec koncev, ali Črtomir v svojem znamenitem nagovoru ne dovoli vojakom, da se lahko predajo?:

»Kdor hoče se podati, *mu* ne branim;
ne branim *mu*, al' jutra čakat' more.«

Res, vse res, če ne bi bila ta možnost zgolj navidezna! Črtomir v svojem nagovoru, ki je sijajen primer demagoške prevare, navidezno res dovoli sobojevnikom, da iz strahu za golo življenje položijo orožje, dejansko pa takoj za tem na tri načine pritisne nanje, naj tega ne storijo.

Prvi je moralni pritisk.

Tisti, ki se bo predal, je po Črtomirovem mnenju strahopetec, to pa je najhuje, kar lahko vojaku očitamo:

»S seboj povabim druge vas junake,
vas, katerih rama se ukloniti noče.«

Drugi je psihološki pritisk.

Ker tudi predaja še ne jamči življenja, je seveda bolje izvesti preboj, še zlasti, če je velika verjetnost, da bodo žrtve minimalne ali jih sploh ne bo:

»Temnā je noč in stresa grom oblake,
sovražnik se podal bo v svoje koče,
le majhen prostor je tje do gošave;
to noč nam jo doseči je mogoče.«

Tretji je ideološki pritisk, ki se pojavi kar dvakrat: takoj na začetku in čisto na

koncu. Bolje kot ostati živ in postati hlapec, suženj, izgubiti vero, svobodo in položaj, je umreti:

»kdor hoče vas dočakat' temne zore,
neproste dni živet' nočem enake,« in
»manj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svetlim soncam sužni dnovi!«

Smrt je boljša kot življenje v suženjstvu. In kako nična je na začetku obljubljena možnost predaje, se ne kaže le v tem, da gredo vsi vojaki s Črtomirom v poskus izpada (»Ne zapusti nobeden ga v ti sili, // molče orožje svoje vsak si vzame«), ampak zlasti v tem, da se celo po spoznanju o tragičnem naključju (»al komej vrata so odprte, vname // se strašni boj, ne boj, mesarsko klanje:«) predvsem zaradi ideološkega pritiska se vsi Črtomiromi sobojevniki v neenakopravnem boju borijo do smrti:

»Ne jenja pred, dokler ni zadnja sraga
krvi prelita, dokler njih kdo sope,
ki jim bila je vera čez vse draga.«

Pa bi tako kot Črtomir v varnem okrilju nevihtne noči in zmešnjavi bojnega meteža marsikdo lahko pobegnil.

In zakaj je torej Črtomir kriv? Ker je (po Prešernu) svobodo postavil nad golo življenje in s tem svoje vojake poslal v smrt, sam pa je preživel, pobegnil. Kje pa so korenine njegovega izdajstva? Tisti trenutek, ko se Črtomir kot poveljnik poganske vojske znajde pred odprtimi vrati in zre v nepregledno (»Devetkrat veči množ'ca jih obsuje«) množico sovražnikov, zre smrti v oči. Jasno je, da svoboden ne bo, da bo izgubil svobodo, staro vero in položaj, zato bi se tudi sam tako kot vsi drugi njegovi sobojevniki moral boriti do smrti.

Ali pa zanj kot glavnega junaka, ki je hkrati nosilec avtorjeve izpovedi, velja drugačna logika? Da je življenje možno tudi v nesvobodi, da je obstoj več kot smisel, da je Bogomila lahko njegova družica tudi v spremenjenem svetu? Prešeren sam pravi v verziji Krsta pri Savici iz leta 1836:

»Bla, Bogomila, je podoba tvoja,
ki včeraj ga speljala je iz boja.«

Misel na Bogomilo se torej pojavi že v Uvodu, v usodni noči, ne šele kasneje, ko ob Bohinjskem jezeru pod pritiskom dejstev še vedno razmišlja o smiselnosti samomora, misel na Bogomilo se torej neposredno povezuje s krivdo! Zaradi Bogomile je Črtomir kriv. Odločitev za Bogomilo je odločitev za življenje, je filozofsko spoznanje o vrednosti bivanja kar tako, o vprašljivosti bivanja za nekaj, za svobodo, za narod. Žal ni ista logika veljala tudi za njegove vojake, zato Črtomir je kriv.

In prav to mesto v pesnitvi je tudi edino, ki omogoča neposredno povezati samo zgodbo z odnosom do pokojnega prijatelja Matije Čopa. Tako kot nam Cankar v končnem odstavku Martina Kačurja z izenačitvijo Kačurja in kovača (»Iztegnil je roko, zakaj tisti kovač, ki je bil obležal ob cesti s preklano glavo, se je sklonil k njemu; prijel ga je pod pazduho in ga je vzdignil; bled je bil njegov obraz in usmiljeno, po čelu, čez oko mu je curljala kri...«) sporoča, da Kačur ni omahnil ob kantonskem kamnu, temveč je bil tako kot kovač pravzaprav ubit, tako nam sporoča Prešeren, da je on sam sokriv za Čopovo smrt.

In to je druga, *Prešernova* krivda. Prešeren se čuti krivega zato, ker je pustil Čopa samega s Kastelcem v Tomačevo, da je utonil v vrtincih Save, medtem ko je sam ostal v pisarni in ga s tem na nek način izdal, tako kot Črtomir vojake.

Kaj omogoča primerjavo? Vojaki v Uvodu niso posekani, prebodeni in prestreljeni, ampak jih odnese hudournik seveda kot homerska primera. Z njo je avtor skrčil opis neusmiljenega boja, hkrati pa tudi opozoril na uničevalno, morilsko moč vode. To bi bilo seveda lahko tudi naključno, če se v Krstu pri Savici voda ne bi ves čas (slap Savica, Blejsko in Bohinjsko jezero, reki Kokra in Drava, Oglej ob reki in morju) pojavljala tako intenzivno in s takimi kontrasti (slap – tolmun, jezero – hudournik), da tudi s tem Prešeren gotovo nekaj sporoča. Reka in hudournik prinašata smrt, jezero, tolmun in mirna voda v Ogleju pa pomenijo življenje. Voda v Krstu pri Savici torej ves čas opozarja na Čopa, saj mu je (tako kot v prispodobni vojakom) njena uničevalna moč vzela življenje.

A vrnimo se zdaj ponovno k Sonetnemu vencu! Tam imamo Prešerna, Julijo, slovenski narod, poezijo in posredno krivdo – tu imamo Črtomira, Bogomilo, slovenski narod, poezijo in krivdo. Le da je vmes neskončnih tisoč let. Ali res?

Če je Prešeren romantik, potem govori o sebi, če je Prešeren lirik, potem se izpoveduje tudi v Krstu, če je Krst pri Savici nadaljevanje Sonetnega venca, potem v Črtomiru prepoznamo Franceta, v Bogomilu pa Julijo. Slovenski narod v Uvodu je svoboden, slovenski narod v Krstu je po Prešernu pokristjanjen, nesvoboden, hlapčevski, če gledamo na spremembo slabšalno oziroma pripravljen spreminjati svet in svoj položaj le z besedo in ne z nečem, če gledamo na spremembo pritrjevalno.

Kaj nam torej Črtomir sporoča o Prešernu in v čem je poslednja, tretja, *narodova* krivda? Opazovati moramo samo, kaj se zgodi s Črtomirom, ko izgubi bitko in se odloči za življenje. Slovo od smrti, ki se je dejansko zgodilo že v pretekli noči, in obračanje k življenju se lepo vidi že v besedah, s katerimi Prešeren začneja Krst:

»Mož in oblakov vojsko je obojno
končala temna noč (SMRT), kar svetla zarja
zlati z rumenmi žarki glavo trojno
snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja (ŽIVLJENJE).«

Kakšno pa bo to življenje, ko je »pomembno mleko in ne smetana«, če se izrazimo z besedami iz Cankarjevih Hlapcev? Preden pride Valjhun v deželo, je Črtomir poveljnik slovenske vojske, je svoboden in srečno zaljubljen (»naj drug vam pevec srečo popisuje, // ki celo leto je cvetla obema«), ko pa je v boju poražen, ohrani življenje, vendar v primerjavi s prejšnjim položajem »nima nič, ne velja nič, ni nič«, kot bi zapisal Josip Jurčič. Zdaj izgubi celo Bogomilo, saj v posmrtno življenje in združitev na onem sveti (tako kot sicer Bogomila) tako in tako ne verjame:

»Dan jasni, dan oblačni v noči mine,
srce veselo, in bolno, trpeče.
vpokoj'le bodo groba globočine.«

Izguba slovenske samostojnosti je torej kriva za to, da Črtomir ne more uživati niti osebne sreče. Ker je po Prešernu tak, tj. brez svobode in položaja, Bogomile niti vreden ni.

In France Prešeren, advokat, je leta 1835 kot Črtomir v tretjem delu pesnitve,

v Krstu, ko nima svobode, ko nima veljave, ko se mora odpovedati celo ljubljenu dekletu. Tudi Prešeren nima nič, ne velja nič, ni nič – ima le golo življenje. In če razumemo Krst pri Savici kot megametaforo, potem seveda Prešeren prek Krsta govori o sebi. Če bi slovenski narod leta 1835 bil svobodni, bi bil France kot Črtomir na Blejskem otoku, v retrospektivi, bi imel kot pesnik veljavo, ugled, bi bil eden prvih med Slovenci in bi brez težav in z uspehom zaprosil Julijo Primičevo za roko.

Ker pa slovenski narod tega leta v državnih okvirih habsburške monarhije še zdaleč ni svobodni, je Prešeren kot Črtomir v Krstu, ko se mora kljub lastnim vrednostim in sposobnostim odpovedati vsem željam in hrepenenjem. Za Prešerenovo neprijazno življenje, za neizpolnjeno ljubezen, za neugled in neveljavo med Slovenci je torej kriva nesvoboda slovenskega naroda v letu 1835. Zato je naš sklep lahko samo naslednji: Krst pri Savici je po našem branju in razumevanju zelo preprosto delo, je megametafora o narodovi krivdi.

In še zaključek. Seveda je za to, da Slovenci leta 1835 še nismo bili svobodni, nismo imeli svoje »časti in oblasti«, vsekakor bila s svojim odločnim *ne* odgovorna in kriva Primičeva Julija. Pa smo spet na začetku.

Nova Gorica, 1. 2. 1993